

M. Andriyevskiyi regarding the formation and development of independence among the pupils of secondary boarding facilities during the labour activity process.

Key words: boarding school, educational process, independence, labour activity, productive labour, social useful work, independent living skills.

УДК 37(09)

Фещенко Г.В.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ПЕРЕПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ (20–30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті схарактеризовано організаційні форми перепідготовки вчителів до краєзнавчої роботи в школі у 20–30-х роках ХХ століття – курси, конференції, гуртки; розкрито організаційні аспекти створення курсів перепідготовки; обґрунтовано відмінність між курсами і гуртками; виявлено особливості проведення педагогічних конференцій; проаналізовано значення перепідготовки працівників освіти для роботи в новій школі.

Ключові слова: перепідготовка вчителів, краєзнавча робота, курси, конференції, гуртки, організаційні форми.

За сучасних умов перепідготовка вчителів є одним із важливих чинників розвитку системи освіти. Об'єктивний аналіз перепідготовки педагогічних працівників, безумовно, сприятиме її подальшому піднесенню. Тому сьогодні набуває актуальності вивчення і аналіз досвіду минулого з перепідготовки вчителів до краєзнавчої роботи в школі.

Проблемі перепідготовки педагогічних кадрів завжди надавалося великого значення у вітчизняній історико-педагогічній думці. Теоретичні та практичні питання перепідготовки працівників освіти до краєзнавчої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України у 20–30-х роках ХХ століття розглядали такі дослідники минулого, як: В. Арнаутов, Т. Гарбуз, А. Готалов-Готліб, П. Духно, К. Лепілов, С. Лозинський, Н. Мірза-Авак'янц, Н. Морозова, В. Потапов, В. Семенов, А. Сухий та ін. Серед сучасних дослідників, які працюють над цією проблемою, – О. Бондаренко, Л. Войтова, М. Костриця, М. Крачило, В. Обозний, О. Тімець та ін. Ми ставимо за мету схарактеризувати організаційні форми перепідготовки вчителів до краєзнавчої роботи в школі в означений період.

Як свідчить аналіз, у 20–30-х роках ХХ століття виокремлювали три форми перепідготовки вчителів – курси, конференції та гуртки. Найпоширенішою формою були курси. До позитивних моментів їх проведення Н. Мірза-Авак'янц відносив: ознайомлення за короткий термін з нововведеннями в певній галузі знань та її досягненнями; прояв ініціативності та творчої активності вчителів; зацікавленість педагогічної громадськості тощо [8: 37–38].

На окружних конференціях працівників освіти, які відбувалися впродовж 1924 р., вчительство України ухвалило рішення організувати одномісячні окружні педагогічні курси на базі інститутів народної освіти. Курси скликалися двічі – у червні та серпні і проходили під гаслом: “Не стільки теорії, скільки практики, не стільки знання, скільки вміння й звичок” [11: 72]. Навчальні плани літніх курсів розроблялися професорсько-викладацьким складом інститутів і студентами спільно з учителями. Перед студентами ставилося завдання під час курсів ділитися набутими знаннями і вміннями із вчителями та переймати їхній педагогічний досвід. На курсах використовувалися різні форми роботи [3: 134; 12: 74–75].

Губернські короткотермінові курси проходили окремо в кожному регіоні, тому навчальні плани розроблялися губернiальними відділами освіти. Наприклад, навчальний план Київських губернiальних курсів з перепідготовки працівників освіти складався з чотирьох циклів: педагогічний, суспільно-політичний, українознавчий та виробничий.

Основна мета курсів полягала у підготовці інспекторів соціального виховання для перепідготовки вчительських кадрів [10: 69].

Перебуваючи на курсах, педагогічні працівники сподівалися одержати відповіді на складні професійні питання, які поставали у зв'язку зі змінами в галузі освіти. Передусім учителі потребували підвищення свого загальноосвітнього рівня та найбільше дізнатися про особливості комплексної системи навчання, яка для них була зовсім новою. Їх також цікавили проблеми використання активних форм і методів навчання у сучасній школі [2:65; 7: 126; 9: 42]. Щодо методів навчання, то Я. Ряппо у своїй доповіді на Всеукраїнській нараді губернських і окружних інспекторів народної освіти (25–31 травня 1925 р.) відзначав: “Ніхто не дасть вам певних вказівок, як провадити навчання. Кожному, хто скаже вам, що він знає методи навчання, ви маєте право сказати, що це неправда. Скільки учителів, стільки й методів. Ви самі, учителі, повинні на місцях вишукувати нові методи. Стару же методу конче треба рішуче відкинути ... ви самі повинні бути творці нового навчання” [7: 127].

Щодо комплексної системи, то учителів не стільки цікавила її суть, скільки техніка запровадження в навчально-виховний процес та поєднання її з краєзнавством. Відносно цієї системи було багато дискусій та суперечок, але рішення прийнято однозначне – перейти до її запровадження [2: 66; 7: 127]. Оскільки на літніх курсах більшої популярності набували семінарські заняття, ніж лекції, то практично, розробляючи навчальний матеріал, вчителі набували навичок запровадження комплексних навчальних програм у навчально-виховний процес [2: 67–68]. А також після теоретичного освоєння навчального матеріалу курсанти переходили до побудови навчальних планів відповідно до вимог, які перед ними ставила комплексна система [9: 44].

Після закінчення курсів, слухачам пропонувалося заповнити анонімні анкети, що давало змогу організаторам курсів узагальнити результати проведеної роботи. Анкета містила шість питань, а саме: “1. Які науки з тих, що ви слухали, на вашу думку, стануть вам у найбільшій пригоді в вашій роботі. 2. Які науки з тих, що ви слухали на курсах, не задовольнили вас, а саме чим і через що (зміст, спосіб проходження). 3. Яку методу роботи на курсах ви вважаєте за найкращу (перечислити й коротенько з'ясувати через що). 4. Чи вдоволені ви практичними роботами? Якщо ні, то як, на ваш погляд, треба їх організувати в майбутньому. 5. Які питання педагогічної практики, на вашу думку, цього року випущено в програмі курсів. 6. Які, на ваш погляд, треба в майбутньому організувати курси що до програмового змісту та методики праці” [9: 44].

Проаналізувавши заповнені анкети, організатори перепідготовки зробили висновок про те, що курси, хоч і короткотермінові, принесли велику користь працівникам освіти, а саме: закріпили набуті знання та вміння, ознайомили з роботою інших досвідних установ, дали змогу обмінятися своїми досягненнями, висловити побажання щодо подальшого розвитку освітньої справи та систематичної організації таких же двомісячних курсів [9: 45; 12: 75].

Крім позитивних моментів, проведення курсів перепідготовки вчителів виявило деякі недоліки. По-перше, це стосувалося великих витрат на організацію та проведення курсів. По-друге, недостатня обізнаність місцевих лекторів з певної галузі знань та неможливість забезпечити у повному обсязі приїжджих лекторів. По-третє, переважання пасивного викладання навчального матеріалу, адже більшість часу відводилося на прослуховування лекцій. Ще одним недоліком курсів було перевантаження програм навчальним матеріалом, що надзвичайно втомлювало і не давало можливості засвоїти та запам'ятати його. Тому, на думку Н. Мірзи-Авак'янц, курси не повною мірою відповідали завданням перепідготовки працівників освіти [5: 54; 8: 38].

Незважаючи на відзначені недоліки, курси відігравали важливу роль у перепідготовці вчителів. Адже завданням курсів було не навчити, оскільки час був обмежений, а викликати зацікавленість до нових навчальних програм, пробудити бажання вчителів вдосконалюватися та самостійно шукати вихід з життєвих ситуацій. Проведення короткотермінових літніх курсів у подальшому сприяло активній роботі вчителів на місцях та школах. Саме тому після

їх завершення педагоги починали частіше і більше передплачувати педагогічних журналів, купувати книги, навчально-методичну літературу; будувати навчально-виховний процес по-новому; запроваджувати активні форми і методи роботи.

З-поміж інших особлива увага приділялася різним предметним гурткам, а саме: математичному, суспільствознавчому, природознавчому, краєзнавчому та ін. [3: 134; 12: 74–75]. Значне місце на курсах відводилося проведенню екскурсій [5: 53]. Гурткова форма роботи давала можливість слухачам курсів найкраще знаходити відповіді на поставлені питання, сконцентровувати на них увагу, перечитувати і опрацювати відповідну літературу з окремих предметів. Позитивним моментом у гуртковій роботі було те, що гуртки збирали менш активних вчителів. Учитель, який соромився виступати перед великою аудиторією, міг виступити в гуртку, з'ясувати для себе проблемні питання [8: 40–41].

Відмінність між курсами і гуртками пояснював у своїх роботах П. Духно. Робота у гуртках, писав дослідник, відбувалася впродовж всього навчального року, а така форма перепідготовки як курси – влітку. Курси планувалися на півтора або два місяці, з різноманітною програмою, охоплювали багато предметів, що не завжди приносило очікуваний результат. Під час перебування на курсах учитель одержував теоретичні знання, в той час, коли він потребував практичних занять. Тому у відзивах про проведені курси вчителі-курсанти висловлювали побажання: “як-би побачити, як воно справді переводиться те, про що говорять на лекціях, семінарах” [4: 17]. На переконання П. Духно, курси треба будувати на практичному врахуванні річного досвіду установ соціального виховання та учителя, так би мовити, проводити масовий річний звіт про свою роботу й на підставі цього досвіду робити висновки та визначати перспективи на майбутнє [4: 16].

На курсах перепідготовки учителів предметні гуртки створювалися на добровільних засадах, об'єднуючи курсантів із спільними інтересами щодо навчальної і практичної діяльності. Оскільки в цей період широкого розвитку набув краєзнавчий рух і в суспільстві і у вищих навчальних закладах, то, безумовно, вчителі, які здійснювали краєзнавчу роботу на місцях, потребували методичної і практичної допомоги в організації вивчення історико-культурного середовища.

Гурткова робота починалася з того, що на першому засіданні, після обрання керівника і секретаря, члени гуртка розробляли програму своєї діяльності. Після затвердження загального плану роботи і порядку розробки завдань, виникало питання про використання навчальної літератури – облік особистого запасу, способи отримання нових книг (купівля, обмін з іншими гуртками, одержання у бібліотеці). З метою кращої організації навчання на час перепідготовки створювалася спільна бібліотека із книг, які були власністю кожного із членів гуртка, а також розроблялися прийоми обміну книгами з іншими гуртками. Порядок денний засідань гуртків фіксувався у протоколах, що сприяло плановості та контролю гурткової роботи, давало можливість кожному гуртку представити на звітній конференції чітку картину роботи – досягнення і упущення. Облік звітнього матеріалу на конференції відігравав велику роль, оскільки націлював на пошуки інших методів і прийомів роботи на наступний період [6: 133–134]. Гурткова робота закінчувалася проведенням районних педагогічних конференцій (принаймні раз на місяць), де порушувалися та вирішувалися питання загального значення [4: 16].

Поряд із курсами і гуртками для перепідготовки педагогічних кадрів не меншу популярність мали конференції. На думку Н. Мірзи-Авак'янца, форми перепідготовки доцільно поєднувати, адже розглянуті на конференціях питання в майбутньому можуть розроблятися, використовуючи відповідні матеріали, у гуртках. Конференції в порівнянні з курсами не потребували великих витрат, не перевантажували вчителів пасивною роботою [8: 39]. Проте, щоб педагогічні конференції давали позитивний результат, на думку дослідника, їх необхідно скликати не від випадку до випадку, а систематично, дотримуючись певного плану, а саме: кожна конференція має бути присвячена, бажано, одному або декільком питанням, але близьким за змістом; конференція повинна проходити не більше трьох-чотирьох днів, яких достатньо для опрацювання визначеної теми; на конференції потрібно

опрацьовувати питання як теоретичні, так і практичні, а тому необхідно запрошувати з доповідями не лише приїжджих, а й місцевих педагогів; теми, які опрацьовуються на конференціях повинні мати переважно практичний характер і висвітлювати найболючіші питання роботи вчителя, зацікавлювати педагогічну громадськість та допомагати в щоденній роботі [8: 40].

Дослідник А. Арнаутов цілком погоджувався з Н. Мірзою-Авак'янц з приводу позитивного виокремлення в перепідготовці працівників освіти таких форм, як конференції та гуртки і виступав проти курсів. Дослідник зазначав, що на губернських курсах немає чого опрацьовувати, адже не важливо те, що потрібно розробляти, а те, що потрібно повідомити, від чого застерегти, на що звернути увагу майбутніх інструкторів районних гуртків і конференцій [1: 42–43].

Отже, основними організаційними формами перепідготовки вчителів до краєзнавчої роботи в школі у 20–30-х роках ХХ століття були курси, конференції та гуртки. Кожна з цих форм відіграла позитивну роль у підготовці працівників освіти до роботи в новій школі за комплексними навчальними програмами та активними формами і методами навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арнаутов В. Можно ли обойтись без курсов? / В. Арнаутов // Путь просвещения. – 1924. – № 7. – С. 42–43.
2. Гарбуз Т. По свіжих слідах учительських курсів перепідготовки / Т. Гарбуз // Радянська освіта. – 1925. – № 8–9. – С. 65–68.
3. Готалов-Готліб А. Курси-семінари для підвищення кваліфікації міського вчителства при Одеському Інституті Народної Освіти / А. Готалов-Готліб // Шлях освіти. – 1926. – № 11. – С. 134–140.
4. Духно П. Принципи і форми підвищення кваліфікації робітника соціального виховання / П. Духно // Радянська освіта. – 1925. – № 3. – С. 15–18.
5. Лепилов К. Краткосрочные учительские курсы / К. Лепилов // Педагогическая мысль. – 1922. – № 5–6. – С. 51–58.
6. Лозинский С. Организационные формы и методы кружковой и индивидуальной работы по переподготовке / С. Лозинский // Наша школа. – 1924. – № 4–5. – С. 131–134.
7. Любицкий. Полтавські губкурси по педкваліфікації робітників освіти / Любицкий // Радянська освіта. – 1924. – № 11–12. – С. 126–127.
8. Мірза-Авак'янц Н. Курси, конференції чи гуртки? / Н. Мірза-Авак'янц // Шлях освіти. – 1924. – № 7. – С. 37–41.
9. Морозова Н. Курси робітників досвідних установ Соцвиху / Н. Морозова // Радянська освіта. – 1925. – № 11. – С. 39–45.
10. Потапов В. Робота Київських губкурсів для перепідготовки / В. Потапов // Радянська освіта. – 1924. – № 8. – С. 69–70.
11. Семенов В. Губкурси по перепідготовці в Чернігові / В. Семенов // Радянська освіта. – 1924. – № 8. – С. 71–72.
12. Сухий А. Курси для перепідготовки в м. Кам'янці-Подільському / Архип Сухий // Радянська освіта. – 1924. – № 8. – С. 74–75.

Фещенко Г.В.

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ФОРМЫ ПЕРЕПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ К КРАЕВЕДЧЕСКОЙ РАБОТЕ В ШКОЛЕ (20–30-Е ГОДА ХХ СТОЛЕТИЯ)

В статье охарактеризованы организационные формы переподготовки учителей к краеведческой работе в школе в 20–30-е годы ХХ века – курсы, конференции, кружки; раскрыты организационные аспекты создания курсов переподготовки; обоснованно различие между курсами и кружками; выявлены особенности проведения педагогических конференций; проанализировано значение переподготовки работников образования к работе в новой школе.

Ключевые слова: переподготовка учителей, краеведческая работа, курсы, конференции, кружки, организационные формы.

**ORGANIZATIONAL FORMS OF RETRAINING OF TEACHERS ARE TO REGIONAL WORK
AT SCHOOL (20–30 YEARS OF XX CENTURY)**

In the article of is characterized organizational forms of retraining of teachers to regional work at school in 20–30 years of XX century: courses, conferences, groups; the organizational aspects of creation of courses of retraining are exposed; grounded difference between courses and groups; found out the features of leadthrough of pedagogical conferences; the value of retraining of workers of education is analysed for work in the new school.

Key words: retraining of teachers, regional work, courses, conferences, groups, organizational forms.

УДК 37.013:373.21(477)

Цюпак І.М.

**ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ВІДОМЧОГО ТИПУ
НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

У статті розкрито історію становлення дошкільних закладів відомчого типу на території України. Розкрито зміст поняття “дитячий садок”, “система дошкільного виховання”, “відомчий дошкільний заклад”. Виявлено час виникнення відомчого дошкільного закладу на території України.

Ключові слова: дитячий садок, система дошкільного виховання, відомчий дошкільний заклад.

Постановка проблеми. Турбота про навчання і виховання підростаючих поколінь завжди була одним із основних чинників розвитку суспільства не лише України, але й інших країн. Упродовж усієї своєї історії людство удосконалювало форми, методи і механізм соціальної адаптації дітей, коригувало змістовну сторону освіти відповідно до соціально-економічних, суспільно-політичних умов, національних і моральних, у тому числі релігійних, традицій народів, загальнолюдських уявлень і класових інтересів тих або інших соціальних спільностей людей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз відомих праць вітчизняних та зарубіжних учених з обраної теми свідчить про те, що незважаючи на досить значну кількість і різноманітність досліджень, здійснені вони переважно не в історичному, а у педагогічному аспекті. У жодному з них ґрунтовно не досліджується процес становлення і розвитку суспільного дошкільного виховання в Україні обраного періоду. Зокрема ця проблема вирішувалася у рамках праць з історії народної освіти в Україні А.Бондаря, Г.Мельниченко, Г.Ясницького, С.Сірополка, К.Присяжнюка, Ф.Корольова та ін. Вивченню різних аспектів визначеної проблеми присвячені дисертаційні дослідження Л.Батліної, І.Улюкаєвої, Т.Кобзарєвої, К.Дьяконової, З.Нагачевської, В.Омельчука, С.Попиченко, М.Барни, М.Мельничук та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. На сьогоднішній момент не існує роботи, яка ґрунтовно висвітлювала б історичний шлях дошкільних закладів відомчого типу на території України.

Мета статті: описати умови виникнення системи дошкільних закладів на території України і зокрема відомчого типу.

Реалізація поставленої мети вимагає розв’язання таких задач:

- 1) охарактеризувати дошкільні заклади відомчого типу;
- 2) розкрити сутність понять “дитячий садок”, “система дошкільного виховання”, “відомчий дошкільний заклад”;
- 3) з’ясувати час виникнення відомчого дошкільного закладу на території України.